

Egy újabb könyv Arad történetéről

Ujj János: Arad a hadak útján (A várost érintő fegyveres események)

Lassan már hagyománnyá vált, hogy a Nyugati Jelen napilap az egykori aradi újság, az Alföld 1861-es megjelenésének emlékére augusztus elején ünnepli az Aradi magyar sajtó napját, amelyen rendszerint az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban megjelent könyvet is bemutatnak. Ez alkalommal Ujj János **Arad a hadak útján** című könyvére esett a választás. Az érdeklődők most is megtöltötték a Jelen Ház nagytermét, s gondolom, elégedetten távoztak a rendezvény után, amely beszélgetés formában zajlott.

A szép kivitelezésű, tartalmas könyvhöz nagyon sokan hozzá is jutottak, a szerző száznál több könyvet dedikált. Bízunk benne, hogy a könyvtulajdonosok a művet el is olvassák.

Remélem, Ujj Jánost nem kell bemutatni, nevét nemcsak Aradon, hanem a megyében, s azon kívül is ismerik tudományos igényvel, közérthető stílusban megírt történelmi témájú könyvei okán, munkásságát számtalan díjjal is értékelték.

A most bemutatott kötet összeállításával merész feladatra vállalkozott: majd 1000 év hadtörténeti eseményeit olvasmányosan megírni 130 oldalon úgy, hogy ne csak az év és a hadiesemény jelenjen meg, nehéz dolog. A szerző ezt sikeresen oldotta meg.

A nagyon gazdag könyvészettel ellátott, négy fejezetre tagolódó könyv (*A területet érintő háborús események az újkorig, Arad várai, Az 1848–49-es szabadságharc aradi eseményei, Arad a második világháború idején*) értékes adalékokat szolgáltat azoknak, akiket érdekel szűkebb pátriája története.

A szerző nem háborúpárti, hiszen mindjárt a tanulmány legelején a következő megállapítással találkozunk: „(...) az emberiség írott történetében a béke-évek száma jóval kevesebb a háborús évek számánál. (...) Az ezekben a fegyveres konfliktusokban elpusztultak száma megszámlálhatatlan. (...) A háború a fegyvergyárosok, az állami hadiipar számára rendkívüli nagyságú, milliárdos hasznot hozó, a legjobban jövedelmező forrás.” Én még hozzáfűzném, hogy sajnos az ember génjeiben magas fokú az agresszivitás, ezért nem is olyan nehéz harcba vinni.

Szintén az első fejezetben olvashatók azok a sorsfordító dátumok, amelyek egy-egy nagyobb hadjáráshoz kapcsolódnak. (1089 kun-besenyő betörés, 1241 első, 1285 második tatár betörés, majd 1395-től a törökök állandó hadviselése az ország illetve Arad ellen, a török szandzsák rendszer kialakulása, az ezt követő kuruc-labanc háború városunkat érintő eseményei.)

Ujj János a könyvnek ezt a részét bevezetésnek, közérthető előtanulmány-nak szánta, *”elsősorban azok számára, akik kevésbé ismerik a város és a régió történetét. A dőlt betűs utalásokat azoknak illesztettem be, akik többet is szeretnének tudni az említett eseményről.”*

És valóban, akik nem eléggé jártasak városunk történetének ezen időszakában, azok a leírásokban nem fognak csalódni, bőven van lehetőségük arra, hogy ismereteiket gyarapítsák.

A második fejezet Arad várainak bemutatását tartalmazza, szám szerint háromról, az ispáni várról, a törökkori várról, valamint újkori várról találunk részletes leírást. Erről már olvashattunk a szerző *Aradi évszázadok* című könyvében (Kölcsey Egyesület, Arad, 2012.), ez a mostani ennek bővített, kiegészített változata. Alapos tájékozottságát a témában az a nagy mennyiségű forrásanyag is mutatja, amelyből idéz a téma feldolgozásakor. Ezeket tanulmányozva elgondolkozhatunk a román történészek várakkal kapcsolatos felfogásain, melyekkel az

előző magyar kutatók talán kevésbé foglalkoztak. A román források felhasználása egyébként jellemző a könyv többi részére is.

A harmadik részben az 1848-1849-es szabadságharc aradi eseményeivel ismerkedhetünk meg, pontosabban szinte napokra bontott részletességgel annak a kilenc hónapnak a történetével, amely idején a vár körül és a város utcáin fegyveres összecsapások voltak. Számomra az újdonság erejével hatott, hogy Axente Xever, az I. román légió prefektusa felhívása alapján: *„ha még találtok erdőben bujkáló, eltévedt magyar regrutákat, fegyverezzétek le őket, tegyetek kenyeret a tarisznyájukba, igazítsátok őket útba, és bocsássátok őket útjukra”*. Humánus gesztus: ez a légió is az osztrákok oldalán harcolt?

Az aradi utcai harcok bemutatásának forrásanyaga is igen gazdag, gondolom ezért maradt ki – helyszűke miatt– néhány igen szemléletes leírásrészlet ezekről az aradi Historia Domusból. Engedtetsek meg nekem, hogy idézzek ebből egy olyan szemelvényt, amely az eddig kevésbé bemutatott a szerb (rác) lakosságról is szól, az ő hozzáállásuk a szabadságharchoz nem volt egységes, hiszen egyesek védték a várost, mások pedig kifosztották.

Sujánszky Euszták, a Minorita Naplóban az aradi februári eseményekről többek között a következőket írta: (...) *az ellenfél mind hogy December–Januárus és e hóban is roppant hideg lévén, a Maros befagyott, azon keresztül jött. Mily félelem és remegés lepé meg a Város lakóit, itt feljegyezni nem lehet. Lehetett látni a futkosó gyermekekkel kétségbe eső Anyákat, erőtlen Aggokat, és lepedőkben hurcolt betegeket (...) Bevonult az ellenfél előcsapata is, s bevett szokás szerint legelőször is a békés polgárokat rabolni kezdé, sőt vagy kettőt lezsidóz, le is gyilkol, többeket megsebesít.(...) A Marosra vezető és egyéb utszakaszokat eltorlaszolták, nehogy mind mondák a Magyarok menekülhessenek. (...) Az Aradi főutcza külön részében felállított Leiningen–Zsivlovics (csapat) a fölkelte banáti népségből álló sereget, melynek élén Jovanovics rácz őrnagy állott, az Eczetfőző*

utczán bekerülve, –baljában a zászló, a jobbában kardot villogtatva– megtámadván, azt megszalasztotta. Jovanovics lelövetett. A rabló csordából mintegy 500 halva maradt, s a Bánhydi házába menekültek mint egy 200-an foglyokká lettek. (...) E csata a Kolostor vagy is a Templom utcában és a piacon történt s a torlászokig folytatódott, hol az egymáson heverő holtak teste miatt járni is csak bajjal lehetett.

Megdöbrentő sorok, a mai ember nehezen tudja beleélni magát abba a helyzetbe, hogy ahol manapság békésen sétálgatunk, ott 1849 februárjában hullák tömegei heverték egymáson.

A negyedik fejezet–Arad a második világháború idején– az olvasó számára talán a legizgalmasabb, hiszen–ahogy a könyvbemutatón is elhangzott–, ez már a közelmúlt, amelyhez jó néhányunk akár személyesen kötődhet szüleinek, nagyszüleinek visszaemlékezései alapján. De biztos van olyan szépkorú is, aki kisgyerekként személyesen élte át ezt az időszakot, amikor (az egyik jelenlevő megfogalmazása szerint) nem az volt a kérdés, kifiziam (kislányom) a kifli mellé tejet, kakaót kérsz, hanem az, egyáltalán kerül-e ennivaló az asztalra, ha volt egyáltalán ilyen alkalmatosság az óvóhelyen.

Abban bizakodtam, hogy kimondottan beszélgetésnek tervezett könyvbemutatón „előjönnek” majd a személyes (vagy mástól régebben hallott) történetek, emlékek. Nagyon kíváncsi lettem volna, hogyan emlékeznek-emlékeztek az aradiak a bombázásra, hogy élték meg a magyar „bevonulást” vagy az ennek idején zajló itteni zsidóüldözést. Az „oral history” mindig meggyőzőbb annál, mint amit a történelemkönyvekben olvasunk: számomra legalább is minden hiteles „hivatalos szövegnél” megrázóbb volt például a félelmetes nagyságú számadat mögött meghúzódó személyes emberi emlékekkel találkozni a jeruzsálemi Yad Vashem múzeumban, mikor néhány éve ott jártunk.

A könyvből tudtam meg, hogy hál' Istennek a holokausztnak Aradon viszonylag kevés áldozata volt, bár egyetlen értelmetlen halál is sok, nemhogy tizenegy. Ujj János kötetéből arról is értesülhetünk, hogy ha nem lett volna egy dr. Széll Lajos, Argay György evangélikus püspök, Oláh Ferenc minorita pap, akik kihallgatáson kérték Heszlényi tábornokot, hogy az Antonescu idejében (!) begyűjtött mintegy 7000 zsidót ne gettósítsák. Kérésük nem volt hiábavaló, a szeptemberi gettóba vonulás nem történt meg.

Sajnos az idei sajtónapnak kevés háborús emléket idéző hozzászólója volt, pedig mennyi tudással lettünk volna gazdagabbak, ha ismereteiket megosztják velünk azok, akiknek lett volna a témáról mondanivalója. (Talán ha a könyvnek lenne még egy újabb bővített kiadása, az ezzel is gazdagodhatott volna.)

A szerző a jelentős mennyiségű magyar és román nyelvű könyvészeti anyag mellett egykori naplók, memoárok, a korabeli sajtó megbízható adatait is hasznosította. A könyv értékét emelik az események megértéséhez szükséges térképek, valamint a nagyközönség által kevésbé ismert fényképek közlése is. (A kötetet Bege Magdolna szerkesztette, az igényes borító is az ő munkája.)

Végül idézném Jámbor Gyula újságíró véleményét, amely a könyvbemutató után jelent meg a Nyugati Jelen napilapban: *„Noha a könyv a „hadak útjára” tereli az olvasót, nagyon sok más hasznos információt is szerezhetsz, aki kézbe veszi a több mint 130 oldalas, jó kiállítású, keményfedelű könyvet. Talán – szerencsére, mondanám – nem minden információ vadonatúj, hisz az elmúlt évek, két-három évtized során aradi történészek, helytörténészek (nem utolsósorban a jelenleg tárgyalt könyv szerzője) az aradi, távolabbi vagy közelebbi múlt számos vonatkozását feltárták.”*

Piroska István

Szövétnek, 2022. október